

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

КОКОЙЛО Лоліта Олександрівна

КОМПЛІМЕНТАРНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ
В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ
(СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ВЖИВАННЯ)

Спеціальність 10. 02. 04 - германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1996

АВ 33.980

Дисертація є рукописом

Робота виконана на кафедрі граматики та історії англійської мови Київського державного лінгвістичного університету

Науковий керівник - академік АН ВШ України, доктор філологічних наук, професор ПОЧЕПЦОВ Георгій Георгійович

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук, професор ВОРОБІЙОВА Ольга Петрівна

- кандидат філологічних наук, доцент РУБАШОВА Леся Михайлівна

Провідна організація - Дніпропетровський державний університет

Захист відбудеться "15" лютого 1996 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.50.26.01 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук при Київському державному лінгвістичному університеті (252650, Київ, вул.Червоноармійська, 73).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського державного лінгвістичного університету.

Автореферат розіслано "15" січня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

М.П.ДВОРЖЕЦЬКА

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00755390 (Т)

Об'єктом реферованої дисертаційної роботи є компліментарні висловлювання в сучасній англійській мові.

Предмет вивчення становлять структурно-семантичні та функціональні особливості компліментарних висловлювань.

Під компліментарним висловлюванням ми розуміємо висловлювання, що містить в собі позитивну оцінку адресата (його персональних якостей, вчинків і т.ін.) з боку мовця, використовуючи яке, мовець переслідує мету викликати у адресата позитивний емоційний стан.

Вираження і функціонування в мові такої розумової категорії, як оцінка, дістало відображення в багатьох дослідженнях на матеріалі різних мов /Н.Д.Арутюнова; Г.М.Брусенцова; О.М.Вольф; А.В.Зубов; Н.В.Іл'їна; Н.А.Лук'янова; Г.Г.Почепцов; Р.М.Хеар; R.Harre, P.F.Secord; W.S.Sahakīal та ін./.

Але до цього часу компліментарні висловлювання не були об'єктом спеціального дослідження у вітчизняній лінгвістиці. Є лише декілька робіт, близьких даній темі, які присвячені аналізу типів контекстів реалізації похвали і лестощів /О.С.Петеліна/, стереотипних оцінних реплік-реакцій в англійській розмовній мові /Н.П.Сучкова/ та реченням оцінної семантики з адресатом в якості об'єкта оцінки /О.І.Федотова/.

Деяким аспектам структури та функціонування компліментів присвячені наукові статті зарубіжних лінгвістів /R.K.Herbert; J. Holmes; D.M.Johnson, D.H.Roen; J.Manes; N.R. Norrick; N.Wolfson/. В названих роботах комплімент розглядається як поняття більш вузьке, ніж прийняте в даному дослідженні поняття компліментарного висловлювання.

Основна мета дослідження - комплексне вивчення компліментарних висловлювань в сучасній англійській мові - визна-

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

чила необхідність вирішення конкретних завдань: визначити ілокутивний потенціал компліментарних висловлювань; створити комунікативно-функціональну типологію даних висловлювань; виявити структурно-семантичні особливості і провести системний опис мовних засобів вираження позитивної оцінки адресата, яка входить в структуру прямих компліментарних висловлювань; визначити закономірності функціонування компліментарних висловлювань, встановити місце, роль і конкретні функції, які вони можуть виконувати в дискурсі; вирішити питання про їх прагматичну багатозначність; виявити всі можливі форми вираження прагматичного змісту компліментування; виділити непрямі компліментарні висловлювання, встановити особливості їх лексичного складу, семантичного змісту і функціонування; визначити вплив соціальних факторів, комунікативних і некомунікативних постулатів, стратегій ввічливості на вибір форми та вживання компліментарних висловлювань в різних ситуаціях мовленнєвого спілкування.

Актуальність дисертації визначається важливістю вирішення проблеми взаємодії семантики, синтаксису та прагматики речення, необхідністю подальшого вивчення співвідношення форми і змісту, недостатнім вивченням конкретних проблем, пов'язаних з дослідженням висловлювань оцінної семантики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше на матеріалі сучасної англійської мови здійснено комплексний аналіз компліментарних висловлювань в аспекті їх структурно-семантичних і прагматичних властивостей. Встановлено і системно описано типи компліментарних висловлювань, виявлено корпус мовних засобів вираження значення компліментування, визначено конкретні функції, які дані висловлювання виконують в дискурсі.

Матеріалом дослідження став корпус в 2570 прикладів макро/мікродіалогів із художніх творів (переважно драматургічних) сучасних англійських та американських авторів, здобутий методом суцільної вибірки. При аналізі компліментарних висловлювань приймалися до уваги також репліки-реакції адресата, які підтверджують інтерпретацію компліментарного мовленнєвого акту як такого.

Для досягнення загальної мети та вирішення поставлених у роботі конкретних завдань в цілому застосовуються такі методи і прийоми лінгвістичного аналізу: семантико-синтаксичний, інтенціональний і актомовленнєвий, елементи контекстуального та пресупозиційного аналізу, методи референтної прагмалінгвістики.

Теоретична значимість дисертаційного дослідження полягає в одержанні нових знань про структурно-семантичні та прагматичні властивості компліментарних висловлювань в сучасній англійській мові, а також особливості їх вживання в конкретних ситуаціях безпосереднього спілкування. Результати дослідження є певним вкладом у розробку теоретичних аспектів прагматичного синтаксису, комунікативної семантики, теорії мовленнєвих актів і можуть сприяти подальшому вивченню речень певної семантики в аспекті їх прагматичних властивостей, розгляду таких понять, як прагматична багатозначність, мовна ввічливість.

Практична цінність дисертації полягає у можливості використання її положень та висновків у курсі теоретичної граматики при вивченні питань синтаксису і прагматики речення, у спецкурсах з прагматики мовних одиниць та теорії мовленнєвих актів, на заняттях з практичної граматики, а також практики англійської мови при навчанні діалогічному мовленню.

Апробація роботи. Основні положення і результати дослідження відображені у доповідях на науково-практичних конференціях Київського державного педагогічного інституту іноземних мов у 1990, 1992 р.р., на науковій конференції "Етнокультурні аспекти мовленнєвого спілкування", організованій Інститутом мовознавства АН СРСР і Самаркандським державним університетом у 1990 р., на науковій конференції "Лінгвістичний знак як когнітивне та культурогенне утворення", організованій Інститутом лінгвістичних досліджень м. Санкт-Петербурга і Самаркандським педагогічним інститутом ім. А.Навої у 1992 р., на наукових конференціях Українського державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова у 1994, 1995 р.р. та першій національній конференції "English in an Open Society", організованій IATEFL-Ukraine в Київському державному педагогічному інституті іноземних мов у 1994 р. Результати дослідження відображені у семи публікаціях.

На захист виносяться такі положення:

1. Компліментарні висловлювання являють собою емоційно-оцінні експресиви, що мають ілокутивну силу схвалення різного ступеня інтенсивності і здійснюють позитивний вплив на адресата. Компліментарна структура представлена у вигляді модальної рамки, основними елементами якої є мовець (суб'єкт компліментування), адресат (об'єкт компліментування), позитивна оцінка (експліцитна або імпліцитна), її характер, підстава та аспект. Позитивна оцінка є визначальним компонентом висловлювання. Мовними засобами її реалізації є типові лексичні одиниці з семою "позитивність" в своєму значенні та синтаксичні моделі, а також різні засоби інтенсифікації. Структурі прямих компліментарних висловлювань властивий високий рівень моделювання як на синтаксичному, так і

на семантичному рівні. За своєю природою вони є формулоподібними мовленнєвими актами.

2. Побудова багатомірної прагматичної типології компліментарних висловлювань ґрунтується на функціонально-семантичних критеріях. В залежності від способу вираження позитивної думки розрізняються компліментарні висловлювання, характеризуючі адресата і характеризуючі відношення мовця до адресата, в залежності від підстави та аспекту позитивної оцінки - загальнокомпліментарні і частковокомпліментарні. Частковокомпліментарні в свою чергу поділяються на групи висловлювань, характеризуючих риси зовнішності, внутрішні риси особистості, професійну майстерність, уміння та здібності, дії та вчинки, ментальні акти адресата. Сюди включається також група висловлювань, характеризуючих треті особи та предмети, що мають безпосереднє відношення до адресата, оскільки перлюкутивний ефект подібних висловлювань розрахований саме на нього. В залежності від способу вираження комунікативного наміру розрізняються прямі і непрямі компліментарні висловлювання. В залежності від місця вживання в рамках одиниці дискурсу, яка складається з репліки-стимулу і репліки-реакції, виділяються ініціативні і респонсивні компліментарні висловлювання. респонсивні висловлювання умовно поділяються на активні і пасивні.

3. Основною соціальною функцією компліментарних висловлювань є встановлення й підтримування солідаризації між комунікантами. Поряд з безпосередньою функцією схвалення вони здатні виконувати функції таких конвенційних мовленнєвих актів, як привітання, прощання, подяка, поздоровлення, згода. При вживанні в якості етикетних формул компліментарні висловлювання характеризуються бівалентністю або плюри-

валентністю, тобто здатністю виражати більше, ніж одну ілюктивну силу одночасно.

4. Прагматична багатозначність компліментарних висловлювань полягає в їх здатності також здійснювати, крім схвалення, ілюктивну функцію осудження. В цьому випадку вони є засобом вираження іронії.

5. Компліментарні висловлювання виступають засобом вираження неширої похвали або схвалення, тобто лестощів. Необхідно визнати, що вони можуть виражати два типи лестощів - лестощі як псевдопозитивну оцінку і лестощі як навмисне завищену позитивну оцінку.

6. Функціонування компліментарних висловлювань зумовлене дією стратегій ввічливості, комунікативних і соціальних постулатів спілкування. Вибір форми і вживання компліментарних висловлювань в значній мірі залежить від ряду екстралінгвістичних факторів, таких як соціальний статус і соціальні ролі комунікантів, їх стать, вік та ін.

7. Непрямі компліментарні мовленнєві акти включають посередні, образні і знижені компліментарні висловлювання, які мають характерні особливості лексичного складу і семантичного змісту. В конкретних ситуаціях спілкування дані висловлювання виступають засобом вирішення конфлікту комунікативних і соціальних постулатів, впливаючих на компліментарну поведінку.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох глав з висновками по кожній з них, заключної частини, списку основної використаної літератури та списку джерел ілюстративного матеріалу.

У вступі обґрунтовується вибір теми, актуальність і наукова новизна, визначаються мета і завдання дослідження, йо-

го теоретична і практична значимість, формулюються основні положення, що виносяться на захист. В окремому параграфі визначається місце компліментарних висловлювань в системі мовленнєвих актів, подається загальна характеристика їх структури та ілокутивних параметрів.

У першій главі досліджуються структурно-семантичні особливості компліментарних висловлювань, створюється їх комунікативно-функціональна типологія, описуються мовні засоби вираження позитивної оцінки адресата та синтаксичні моделі кожної з виділених груп даних висловлювань.

У другій главі вивчаються функціональні особливості компліментарних висловлювань, встановлюються їх роль, місце і конкретні функції в дискурсі, розглядається питання про їх прагматичну багатозначність, визначається вплив стратегій ввічливості, соціальних факторів, неконунікативних постулатів на їх вживання.

У заключній частині коротко підбиваються підсумки дослідження, намічаються перспективи подальшої розробки проблеми.

Основний зміст роботи.

Компліментарні висловлювання включають компліменти, похвалу, схвалення, які виражають відношення, почуття мовця до адресата в ситуації безпосереднього спілкування. З одного боку, вони являють собою особливу різновидність оцінних висловлювань. Однак їх направленість на перлокутивний ефект - позитивну емоційну реакцію адресата - відрізняє дані висловлювання від інших оцінних конструкцій, що виражають позитивне судження з референційною або інформативною метою. Компліментарні висловлювання повинні бути віднесені до експресив-

них ілокутивних актів і точніше визначені як емоціонально-оцінні експресиви, що мають ілокутивну силу схвалення різного ступеня інтенсивності.

Критерії, які лежать в основі класифікації компліментарних висловлювань, являють собою спосіб вираження позитивної думки про адресата, підставу та аспект позитивної оцінки, що входить в структуру висловлювання, і форму вираження прагматичного значення компліментування.

В залежності від способу вираження позитивної думки мовця про адресата виділяються два типи компліментарних висловлювань: висловлювання, характеризуючі адресата, і висловлювання, характеризуючі відношення мовця до адресата. Висловлювання, характеризуючі адресата, виражають позитивну думку мовця про адресата як особистість в цілому, або про його якості, дії, вчинки, предмети, що належать йому. Мовець наділяє адресата позитивною ознакою, яка експлікується в лексично-граматичній структурі речення за допомогою відповідних мовних засобів оцінки. Наприклад: Louise: You have such beautiful hands /P.Shaffer/. В компліментарних висловлюваннях, характеризуючих відношення мовця до адресата, останній не наділяється якими-небудь позитивними ознаками. Мовець виражає відношення до адресата через опис своїх позитивних почуттів, емоцій, вражень, що викликаються в ньому співрозмовником: Isabel: I love you and miss you so much! /T.Williams/.

В залежності від підстави та аспекту позитивної оцінки досліджувані висловлювання поділяються на загальнокомпліментарні і частковокомпліментарні за аналогією з існуючими в аксіології двома типами значень - загальнооцінними і частковооцінними /Н.Д.Арутюнова/. Аспект загальнокомпліментарного

висловлювання визначається цілим комплексом ознак, що входять в оцінний стереотип. Загальнокомпліментарні висловлювання включають позитивну оцінку адресата в цілому, в сукупності різних властивостей: Antonio: You're a good man, old man /A.Wesker/. Загальна оцінка адресата є сумою окремих оцінок його якостей, своєрідний аксіологічний підсумок. Аспект частковокомпліментарного висловлювання визначається якою-небудь однією ознакою адресата. Тому частковокомпліментарні висловлювання містять в своїй семантичній структурі позитивну оцінку окремих якостей, властивостей або стану адресата: Clive: I'm sure you recite beautifully /P.Shaffer/. Загальнокомпліментарні і частковокомпліментарні висловлювання зустрічаються як в типі висловлювань, характеризуючих адресата, так і в типі висловлювань, характеризуючих відношення мовця до адресата.

Прагматичне значення входить в семантичну структуру висловлювання як невід'ємна частина і може мати прямі й приховані форми вираження. В залежності від форми вираження прагматичного значення компліментування виділяються прямі і непрямі компліментарні висловлювання.

В першій главі розглядаються прямі компліментарні висловлювання, в яких оцінка є експліцитною і предикативною. Її мовною реалізацією є лексичні одиниці зі значенням позитивності в своїй семантичній структурі. Лексична риса "позитивність/негативність" /Г.Г.Почепцов/ властива цілим шарам онтологічно оцінних одиниць, в яких значення оцінки закріплене узуально і при актуалізації не зникає.

В компліментарних висловлюваннях насамперед вживаються прикметники. В загальнокомпліментарних висловлюваннях, характеризуючих адресата, оцінне значення в основному реалізуєть-

ся за допомогою загальнооцінного прикметника *good* та його синонімів з різними стилістичними і емоціонально-експресивними відтінками: *nice, sweet, lovely, wonderful, great, splendid*. Наприклад: "That's it" said Dorothy. "Oh, Edward, you're splendid!" /A. Christie/. Вживаються також прикметники, що поєднують в собі оцінне та дескриптивне значення, такі як *fascinating, interesting, special, exceptional* та ін. Оцінне значення висловлюванню можуть додавати чисто дескриптивні прикметники, що вказують на які-небудь об'єктивні ознаки.

Структурною основою компліментарних висловлювань є двоскладні речення з підметом (займенником, іменною групою), позначаючим адресата або об'єкт, що має до нього безпосереднє відношення, та присудком, який представлений позитивно-оцінним предикатом. В загальнокомпліментарних висловлюваннях на адресата вказує займенник другої особи *you*, семантично позитивні прикметники вживаються в функції предикатива або частіше є означеннями іменників-класифікаторів *man, woman, child* та ін. Позицію дієслова-зв'язки займає дієслово *be*. Синтаксичні моделі подібних висловлювань представлені у вигляді формул *You + V be + Adj compl* та *You + V be + Adj compl + N*.

Крім прикметників, в даній групі компліментарних висловлювань використовуються також іменники з позитивною семою в своєму значенні (*dear, angel* та ін.) та іменники, які набувають позитивно-оцінне значення при актуалізації в контексті потенційної оцінної семи (*friend, catch* та ін.). В реченні вони виконують функцію предикатива. Модель висловлювань в цьому випадку має вигляд *You + V be + N compl*:
Portia: You are not only my help but my friend /A. Wesker/.

Частковокомпліментарні висловлювання, характеризуючі

адресата, поділяються на декілька найбільш вживаних підгруп: висловлювання, характеризуючі риси зовнішності адресата; внутрішні риси особистості; професійну майстерність, уміння та здібності; дії та вчинки; ментальні акти адресата; особи та предмети, що мають безпосереднє відношення до адресата.

Для кожної з виділених груп компліментарних висловлювань є характерним певний набір позитивно-оцінних лексичних одиниць і синтаксичних моделей. Хоч багато з них є універсальними, тому що повторюються в різних типах висловлювань, спостерігається закріпленість деяких конструкцій за певними типами комунікативних ситуацій. В роботі детально аналізується кожна з груп частковокомпліментарних висловлювань.

Типовим для них є також переважне використання прикметників в якості позитивних одиниць. Це в основному частково-оцінні прикметники, які вміщують в своїй семантичній структурі зазначення на аспект оцінки і можуть включати поряд з компонентом емоціональної оцінки компонент раціональної оцінки: beautiful, clever, sensible, kind, honest, thoughtful, able, strong, courageous, loving, unselfish та ін. Широко також вживаються загальнооцінні прикметники, які поєднуються з аспектизуючими іменниками-класифікаторами (a good doctor, a wonderful mother), або аспект оцінки адресата визначається контекстом: Quentin: I've heard you; you're marvellous /A. Miller/.

Частковокомпліментарні висловлювання оцінно-класифікуючої характеристики (You + V be + Adj compl + N) звичайно визначають приписувані адресату якості як постійно йому властиві: George: You're a nice-looking girl... all over /L. Hellman/. Висловлювання оцінно-ознакової характеристики (You + V be + Adj compl) частіше виділяють властивості спів-

розмовника як тимчасові ознаки, які проявляються в конкретному випадку або в дії адресата, здійснюваній в рамках комунікативної ситуації: "Wednesday," gasped the man /.../. "You are wise, my children," he said quietly /A.Christie/. Однак суворой закріпленості даних двох конструкцій за зазначеними типами ситуацій не існує.

Частковокомпліментарні висловлювання, характеризуючі об'єкт професійної або виконавчої діяльності, дії та вчинки, ментальні акти адресата (судження, думки, пропозиції), окремі риси його зовнішності, реалізують також синтаксичні моделі NP/Pron + V be + Adj compl і Pron + V be + Adj compl. Позицію NP займають означені дескрипції, які здійснюють ідентифікуючу референцію, вказуючи на оцінюваний об'єкт. Це сполучення іменника-класифікатора типу eyes, smile, thought, speech і детермінатива - присвійного займенника your, який вказує на пряме відношення до адресата: Jonathan: /.../ For your smile, as it is, is remarkable /J.Arden/. Об'єкт, що характеризується, може позначатися також дейктичними елементами it, this/that: Lou, closing the brief: Quentin! This is superb! /A.Miller/.

Характерною особливістю є значне розповсюдження еліптичних висловлювань, які виникають при трансформації утинання ядерної структури засобом редукції підмета і дієслова-зв'язки. Такі висловлювання типові для груп, характеризуючих дії і ментальні акти адресата: Excellent! Ingenious! Nice phrase. Very good та ін.

Компліментарними елементами, крім прикметників, служать іменники з прагматичним компонентом позитивної оцінки: soul, talent, sense, sanity, will, courage та ін. Вони входять в конструкції з дієсловом have, яке вказує на володіння адре-

сатом певними якостями, постійно йому властивими. Синтаксична структура висловлювань має вигляд: You + V have + N compl. Наприклад: "You have so much common sense, dear" /A.Christie/. Подібні конструкції зустрічаються в групах частковокомпліментарних висловлювань, характеризуючих внутрішні якості особистості та уміння й здібності адресата.

Для передачі ілюктивної сили схвалення використовуються також прийменники, але значно рідше. В основному вживається оцінний прийменник well для характеристики дій, вчинків, ментальних актів адресата, а також прийменники, утворені засобом деривації від позитивнооцінних прикметників: nicely, beautifully. Модель висловлювань має вигляд: You + V + Adv compl. Наприклад: Price: You should: You do it well /T.Griffiths/. Поширеними є еліптичні конструкції зі сполученням дієприкметників минулого часу done, said, spoken і прикметника well (Adv compl + Part II) типу Well done. Well said.

На відміну від розглянутого типу компліментарних висловлювань, характеризуючих адресата, тип висловлювань, характеризуючих відношення мовця до адресата, виражає схвалення через опис позитивних почуттів та емоцій мовця. В загальнокомпліментарних висловлюваннях даного типу оцінними предикатами є переважно дієслова, що включають в своє значення емоціонально-оцінний компонент, такі як love, like, admire, adore, sympathize, respect, miss, care, trust та ін., а також сполучення be + Adj compl (be proud of, be fond of) і be + Part II compl (be pleased with, be charmed by). Характерною рисою даного типу висловлювань є експліцитне вираження суб'єкта оцінки, тобто мовця, представленого в структурі речення займенником першої особи I (рідше we). Синтаксична мо-

дель виражена формулою I + V compl + you. Наприклад: Nina: I like you, Mr. Crossman /L.Hellman/.

Частковокомпліментарні висловлювання даного типу виражають почуття мовця, визвані лише окремими властивостями об'єкта. Позитивно-оцінними одиницями в них також виступають зазначені вище дієслова. Частіше вони вживаються для передачі захоплення певними якостями адресата. Синтаксична модель подібних висловлювань має вигляд: I + V compl + NP. Наприклад: Ethel: I love your hair like that /E.Thompson/. Іменники, що називають внутрішні якості особистості, можуть включати сему позитивності в своє значення (courage, loyalty, friendship та ін.): Isabel: I appreciate your loyalty to an old war buddy /T.Williams/.

Аналіз структури компліментарних висловлювань виявив високий рівень моделювання як на синтаксичному, так і на семантичному рівні, про що свідчить досить обмежений набір позитивно-оцінних одиниць і синтаксичних структур, які використовуються.

Спостерігається ряд деяких внутрішніх перетворень, що складають парадигму речення, в яку включається насамперед опозиція по меті висловлювання і опозиція синтаксичного часу. Типовою для компліментарних висловлювань є форма оповідального речення теперішнього часу дійсного способу. Однак зустрічаються також форми минулого і майбутнього часу. Форма минулого часу використовується в групах частковокомпліментарних висловлюваннях, характеризуючих актуальні виконавчі дії, вчинки, ментальні акти адресата, де вона вказує на завершеність оцінюваної дії, а також в деяких висловлюваннях, характеризуючих внутрішні якості адресата, де вона виступає засобом обмеження позитивної оцінки. Форма майбутнього часу

зустрічається дуже рідко і властива лише групі частковокомпліментарних висловлювань, характеризуючих уміння та здібності адресата, типу *You'll do it*, які виражають впевненість мовця в здатності адресата досягти позитивних результатів.

Видається неможливим проведення чіткої грані між деякими групами частковокомпліментарних висловлювань. Так, наприклад, висловлювання, характеризуючі внутрішні якості особистості адресата, можуть використовуватись для вираження схвалення вчинку, в якому ці якості проявилися. Можливий також перехід загальнокомпліментарних висловлювань в частковокомпліментарні. Наприклад, загальнокомпліментарні по формі висловлювання вживаються для вираження схвалення дії, виконаної адресатом: *Danny: That's a good boy /J.C.Oates/*.

Існують комбіновані компліментарні висловлювання, що вміщують як загальну оцінку адресата, так і оцінку його окремих якостей, яка уточнює виділені із загального обсягу конкретні позитивні риси: *Louise: Oh /.../ you're a good man, very kind /A.Wesker/*. Спостерігається комплексне використання різних типів досліджуваних висловлювань в одному мовленнєвому ході мовця для вираження позитивної оцінки з одного аспекту. Вони становлять мовленнєвоактову єдність, об'єднану загальною ілюкутивною силою похвали: *Felice: I love your face. You have a kind face /A.Miller/*.

У всіх типах компліментарних висловлювань широко застосовуються засоби інтенсифікації позитивної оцінки: афективні прикметники (*splendid, wonderful, exquisite* та ін.), інтенсифікатори - службові слова посилення змісту (*quite, such, very, so, really, awfully, terribly*), посилюючі інтродуктори *what, how* (*What an interesting remark! How charming you are!*), інверсія, оклична інтонація, синтаксичне посилення.

Літ. М. В. Сидоренко
АН УРСР

Вони сприяють підсиленню загальної емоціонально-експресивної зарядженості висловлювання, більш повній реалізації ілюктивної мети компліментарного мовленнєвого акту.

Висловлюючи комплімент (в широкому розумінні цього слова), індивид стверджує відносно адресата сприятливе судження. Мовець виражає спільність смаку, поглядів або інтересів з адресатом, тим самим встановлюючи або укріплюючи солідарність з ним. При цьому в багатьох випадках можливо скоріше задовільняється сподівання з боку адресата. Таким чином, встановлення і укріплення солідаризації між комунікантами є основною соціальною функцією компліментарних висловлювань. Формулоподібний характер їх структури підпорядкований цій основній функції.

В реферованій дисертації розглядаються різні підходи до теорії мовної ввічливості (P.Brown, S.Levinson; В.Frazer; R.Lakoff; G.N.Leech), що мають відношення до функціонування компліментарних висловлювань. На їх підставі дані висловлювання розглядаються нами як засіб здійснення стратегії ввічливості - стратегії уникнення конфліктів. Вони є результатом прагнення мовця дотримуватись постулатів принципу ввічливості, що регулює мовленнєву поведінку, в основному максим схвалення і скромності. Тому в дискурсі мовленнєвої взаємодії звичайно принцип ввічливості подавляє принцип кооперації, щоб забезпечити захист інтересів "обличчя" учасників спілкування. Компліментарні висловлювання вживаються як засіб "позитивної ввічливості".

Крім їх безпосередньої функції схвалення, компліментарні висловлювання здатні виконувати функції інших конвенційних мовленнєвих актів, таких як привітання (It's nice to see you), прощання (It was a real pleasure meeting you), подяки

(It's very kind of you), поєдорозлення (That was a very pretty speech), згоди (You're quite right). Компліменти час-то заміняють конвенційні етикетні формули, виступаючи в якості бівалентних або плюривалентних мовленнєвих актів, що виражають більш ніж одну ілюктивну силу одночасно, або супроводжують їх і служать їх підсиленню, формуючи мовленнєво-актові єдності. Наприклад: Isabel: Thanks, Ralph. You've been aw'ly kind to me /T.Williams/. Подібні компліментарні висловлювання є стереотипними мовленнєвими одиницями, що мають стійку синтаксичну структуру й постійну лексичну представленість. Вони складають частину системи мовленнєвого етикету:

В рамках єдності дискурсу, об'єднуючої репліку-стимул і репліку-реакцію, компліментарні висловлювання можуть функціонувати як ініціативні та респонсивні мовленнєві акти. Ініціативними є висловлювання, що вживаються з власної ініціативи мовця, займають початкову позицію і являють собою стимул для відповідної реакції адресата. Серед респонсивних висловлювань умовно виділяються активні, зумовлені природними обставинами ситуації спілкування і залежні від волі мовця, що є реакцією в основному на ментальні акти адресата, та пасивні, що є вимушеною реакцією мовця на напрошування адресата на комплімент. Наприклад: "How do I look?" she asked. "You look - look - stunning," said Edward /A.Christie/.

В ситуаціях чекання похвали намір адресата прямо або непрямо виражається у відповідних мовленнєвих діях. Це може бути прямий запит думки мовця (див. наведений приклад), негативна самооцінка адресата, звинувачення, дорікання, припущення адресатом негативного ставлення мовця до нього, комплімент в адресу мовця, самопохвала адресата. В останньому ви-

падку компліментарні висловлювання є реалізацією стратегії згоди, яка служить меті солідаризації та етикетизації спілкування.

Компліментарні висловлювання не завжди є щирим вираженням захоплення. При порушенні умови щирості вони виражають нещирі похвали, тобто лестощі. Результати дослідження показують, що лестощі не можуть бути обмежені тільки як псевдопозитивна оцінка з метою здобуття корисливої вигоди. Компліментарні висловлювання виступають засобом вираження двох типів лестощів: лестощів як псевдопозитивної оцінки і лестощів як навмисне завищеної позитивної оцінки. При вираженні першого типу лестощів в намір мовця входить здійснення позитивного емоційного впливу на адресата на підставі удаваного почуття захоплення, часто з корисливою метою здобути вигоду. Нещирість мовця дозволяє виявити контекст і загальна пресупозиція ситуації, а також авторські ремарки. Компліментарним мовленнєвим актам властиво виражати і безкорисливу псевдопозитивну оцінку, до якої примушений вдаватися мовець, керуючись принципом ввічливості. Типовими в цьому відношенні є респонсивні компліменти в ситуаціях чекання адресатом схвалення. Такий тип ми називаємо ввічливими лестощами.

Другий тип лестощів являє собою завищену позитивну оцінку адресата. Мовець навмисне перебільшує достоїнства адресата, які в дійсності оцінює позитивно, але в набагато меншій мірі. Такі лестощі підсилюють позитивні характеристики співрозмовника і можуть бути визначені як "полярізація позитивного": Daddy: And was I decisive? Mommy: So decisive! Oh, I shivered /E. Albee/. Подібні лестощі є частіше всього безкорисливими. Перебільшення позитивних якостей адресата використовується з метою доставити йому задоволення. Мовленнєві

акти в таких випадках завжди досягають бажаного перлокутивного ефекту.

Компліментарні висловлювання характеризуються прагматичною багатозначністю, тобто здатністю виражати різні комунікативні інтенції. В залежності від наміру мовця компліментарне по формі висловлювання може набувати значення, яке не відповідає пропозиціональному змісту, і виконувати ілокутивну функцію осудження. В подібному висловлюванні породжується іронічний смисл. При вираженні компліментарного мовленнєвого акту мовець навмисне передає нещирість, і в його намір входить розпізнання адресатом істинного значення. Критичне відношення до об'єкта виражається завдяки іронії імпліцитно. Успіх такого мовленнєвого акту в великій мірі залежить від прочитання адресатом імпліцитного смислу в ході прагматичної інтерпретації висловлювання. Вірне розуміння іронічного значення відображається в відповідних діях (мовленнєвих і немовленнєвих) адресата. Наприклад: McBrain (to Price): Hey. Love the hairdo. Price (evenly): Nice, innit /T.Griffiths/.

Велике значення для вираження іронічної ілокутивної сили компліментарного висловлювання має інтонація, жести, міміка мовця. Розкриття іронічної ілокутивної сили сприяють попередні або послідуючі репліки, що мотивують оцінку.

Семантична структура і функціонування компліментарних висловлювань знаходяться під впливом цілого ряду екстралінгвістичних факторів, таких як соціальний статус та соціальні ролі комунікантів, їх стать, вік, ступінь близькості, тональність спілкування та ін. Існуючі соціальні обмеження на використання даних висловлювань пояснюється дією "некомунікативних принципів" спілкування або "соціальних постулатів" /N.Norrick/, яких дотримуються різні групи комунікантів,

хоч вони протирічать принципу кооперації, його комунікативним постулатам якості, способу вираження і релевантності.

Частіше компліменти вживаються в симетричних ситуаціях, коли спілкуються рівні за статусом і віком співрозмовники. В асиметричних ситуаціях вони звичайно висловлюються особою з вищим статусом при зверненні до нижчого за статусом і старшим за віком при зверненні до молодшого. Принцип, якого дотримуються комуніканти, можна сформулювати у вигляді слідувчого постулату: "Ніколи не висловлюйте прямо захоплення або схвалення особі з вищим соціальним статусом".

Відмічається деяка залежність теми компліментарного висловлювання від статусу співрозмовників. Важливу роль відіграє також стать комунікантів. Особи жіночої статі висловлюють іншим і отримують в свою адресу компліменти значно частіше, ніж особи чоловічої статі. В ситуаціях спілкування чоловіків або представників різної статі компліментарні висловлювання зустрічаються набагато рідше.

Великий вплив соціальних обмежень на вживання компліментарних висловлювань часто призводить до того, що мовець опиняється в суперечливій ситуації, яка характеризується конфліктом комунікативних постулатів принципу кооперації і соціальних постулатів. Як засіб розв'язання конфлікту постулатів в подібних мовленнєвих ситуаціях використовуються непрямі компліментарні висловлювання. До них в роботі віднесені посередні, образні й знижені компліментарні висловлювання.

Посередні (або власне непрямі) компліментарні висловлювання поєднують дві ілюктивні сили, з яких одна переважає іншу. Серед них виділяються мовленнєві акти нижчого ступеня посередності, прагматичне значення яких визначається лексичним складом речення: Ralph: I know I never had your good

looks but made out better /T.Williams/, і високого ступеня посередності, значення яких визначається на основі контексту. Останні висловлювання не включають в себе ілокутивні індикатори. Наприклад: Michael made sure to land exactly /.../, "I guess you weren't lying," Williams said, "when you said you'd been up before" /I.Shaw/.

Існують компліментарні висловлювання, що володіють потенційною ілокутивною двузначністю на рівні речення - властивістю передавати як ілокутивну силу схвалення, так і осудження. В конкретній ситуації вони виконують одну ілокутивну функцію: Quentin: /.../ how beautiful you are. Your eyes make me shiver /A.Miller/.

Образні мовленнєві акти включають метафоричні компліментарні висловлювання з метафоричним предикатом, що наділяється позитивно-оцінним значенням: "You are a prince in this city" /I.Shaw/, та іронічні висловлювання з негативною оцінкою, що імплікують ілокутивну силу схвалення: "You eloquent bastard," I said. "Be the best way," Hawk said. I nodded /R.B.Parker/.

Знижені компліментарні висловлювання, на відміну від інших мовленнєвих актів, вміщують експліцитні позитивні предикати, які передають, однак, некатегоричну, приблизну оцінку. За допомогою спеціальних лексико-граматичних засобів ілокутивна сила схвалення навмисне занижується. До них належать так звані "обмежувачі" /hedges - G.Lakoff/ або "апроксиматори" /Ю.С.Сорокін, І.Л.Шкот/. Апроксиматори в знижених компліментарних висловлюваннях представлені окремими словами (rather, like, at least, almost) та предикативними конструкціями (I think, I feel, if I may say). Наприклад: "Well now," Michael said as Antoine came /.../ in his

new outfit, "at least you look like a skier" /I.Shaw/.

Позитивну оцінку послабляють також модальні слова припущення (probably, maybe, perhaps), прислівник ступеня too, який вказує на небажану надмірну кількість позитивної ознаки об'єкта. Прагматичній меті уникнути категоричності судження, пом'якшити оцінку служить вибір заперечної форми речення (Not bad). Застосовуються різні засоби обмеження сфери дії оцінки. Показником часового обмеження є форма минулого часу. Вживається також умовний спосіб: Alma: I was only thinking how handsome you'd be if your face wasn't dirty /T.Williams/. Компліментарне висловлювання може включати оцінку якостей адресата, обмежених сферою проявлення.

Постулювання соціальних принципів поряд з конвенціями ввічливості, які знаходяться в частковому конфлікті з комунікативними постулатами, допомагає пояснити використання комунікантами непрямих компліментарних висловлювань.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1. Знижені компліментарні висловлювання і вплив прагматичних факторів на їх вживання (на матеріалі сучасної англійської мови) // Київ. держ. пед. ін-т іноз. мов. - Київ, 1993. - 20 с. - Деп. в ДНТБ України 20.12.93, N 2462 - Ук 93.
2. Типы комплиментарных высказываний в современном английском языке и их структурно-семантические особенности // Киев. гос. пед. ин-т ин. яз. - Киев, 1994. - 26 с. - Деп. в ГНТБ України 20.04.94, N 795 - Ук 94.
3. Комплиментарные высказывания как национально-специфичный элемент общения (на материале английского языка // Этнопсихолингвистические аспекты речевого общения: Совеща-

- ниче-семинар. Тез. докл. - Москва - Самарканд, 1990. - Часть 1. - С. 52-53.
4. Прагматика комплиментарных высказываний // Лингвистический знак как когнитивное и культурогенное образование: Тез. докл. науч. конф. - Санкт-Петербург - Самарканд, 1992. - С. 59-60.
5. Functions of Complimentary Speech Acts in Discourse // English in an Open Society: 1st National Conference / IATEFL-Ukraine, Kiev State Pedagogical Institute for Foreign Languages. - Kiev, 1994. - P. 53.
6. Непрямі компліментарні мовленнєві акти в сучасній англійській мові // Наукові записки. Зб. наук. праць / Укр. держ. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова - Київ: УДПУ, 1994. - С. 386-388.
- Койко Л.А.** Комплиментарные высказывания в современном английском языке (структура, семантика, употребление). Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 - германские языки. Киевский гос. лингвист. ун-т, Киев, 1995.
- На основе функционально-семантических критериев в работе создана типология комплиментарных высказываний, описаны языковые средства выражения положительной оценки адресата и структурно-синтаксические модели каждой из выделенных групп. Установлены роль и конкретные функции комплиментарных высказываний в дискурсе, а также их прагматическая многозначность, определено влияние стратегий вежливости, социальных постулатов и других экстралингвистических факторов на их употребление.

Kokoilo L.A. Complimentary Utterances in Modern English
(Structure, Semantics, Usage).

Thesis (a manuscript) for the Candidate Degree in
Philology, in Speciality 10.02.04 - Germanic Languages,
Kyiv State Linguistic University, Kyiv, 1995.

The classification of complimentary utterances is provided on the basis of functional-semantic criteria. The thesis identifies the linguistic means that carry the positive evaluation of the addressee and the structural-syntactic models for each group of the expressions. The role and particular discourse functions of complimentary utterances, as well as the question of their pragmatic polysemantics are revealed. The impact of politeness strategies, social maxims and other extralinguistic factors on the usage of complimentary utterances is also specified.

Ключові слова (key words): комплімент, похвала, позитивна оцінка, ілокутивна сила схвалення, мовна ввічливість, прагматична багатозначність (compliment, praise, positive evaluation, illocutionary force of approval, linguistic politeness, pragmatic polysemantics).

Пілл. до друку 01,95   Формат 60×84^{1/16} Папір
друк. № 2   Друк офсетний. Умнож. друк. арк. 10
Умовн. фарбо-відб. 10   Облік-вид. арк. 10
Тираж 100   . Зам. № 6-58 .

Фірма «ВІПОЛ».
252151, Київ, вул. Волинська, 60.

453388

AB 33.980

AB 33.980